

Küresel bir barış ve güvenlik sorunu olarak gıda güvenliği

Prof. Dr. Birol Akgün

1968 yılında Soma'da doğdu. Ankara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi'ni bitirdi (1993). Doktorasını Case Western Reserve Üniversitesi Siyaset Bilimi bölümünde tamamladı. Halen Konya Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü Başkanı'dır.

Ulusal güvenlik denince çoğu zaman zihnimizde sınırda nöbet tutan askerler, fırlatılmaya hazır füzeler, savaş uçakları ve denizaltılar gibi savaş unsurları canlanır.

Oysa en az bunlar kadar bir ülkenin ulusal güvenliği açısından hatırlanması gereken en önemli ihtiyaçlarımızın başında gıda güvenliği geliyor. Zira devletler için kendi halkının ihtiyaç duyduğu yeterli gıda ürünlerini üretmek ve halkın sağlıklı ve güvenli gıdaya ulaşmasını temin etmekle ülkelerinin siyasi ve sosyal istikrarı arasında doğrudan bir ilişki vardır. Tarihte ve günümüzde yaygın açlık ve kıtlık gibi sorunlar pek çok ülkede milli birliği bozan iç çatışmaların, hükümet darbelerine dönüşen siyasi isyanların ve halk ayaklanmalarının tetikleyicisi olabiliyor. Gıda sorunlarının neden olduğu iç çatışmalar aynı zamanda uluslararası göç, insan kaçakçılığı, uyuşturucu trafiği, organize suç örgütleri ve hatta terör ile de ilişkilendiriliyor. Türklerin Orta Asya'dan Batıya ve Anadolu'ya göçünün arkasında da, Fransız Devrimiyle sonuçlanan ayaklanmalarda da hep gıda krizi önemli roller oynamıştır. Bugünlerde gözlerimizin önünde cereyan eden Tunus, Mısır ve Suriye gibi Ortadoğu ülkelerindeki halk isyanlarının ortaya çıkmasında da gıda fiyatlarındaki ani artışın önemli etkileri olduğu bilinmektedir. Hatta Avrupa ve Amerika gibi dünyanın en zengin ülkelerinde giderek dalga dalga yayılan anti-kapitalist ve anti-küreselleşme eylemlerinin temelinde de, bu ülkelerde artan işsizlik ve derinleşen eşitsizlik kadar, gıda fiyatlarında gözlenen hızlı enflasyonun da etkisi var.

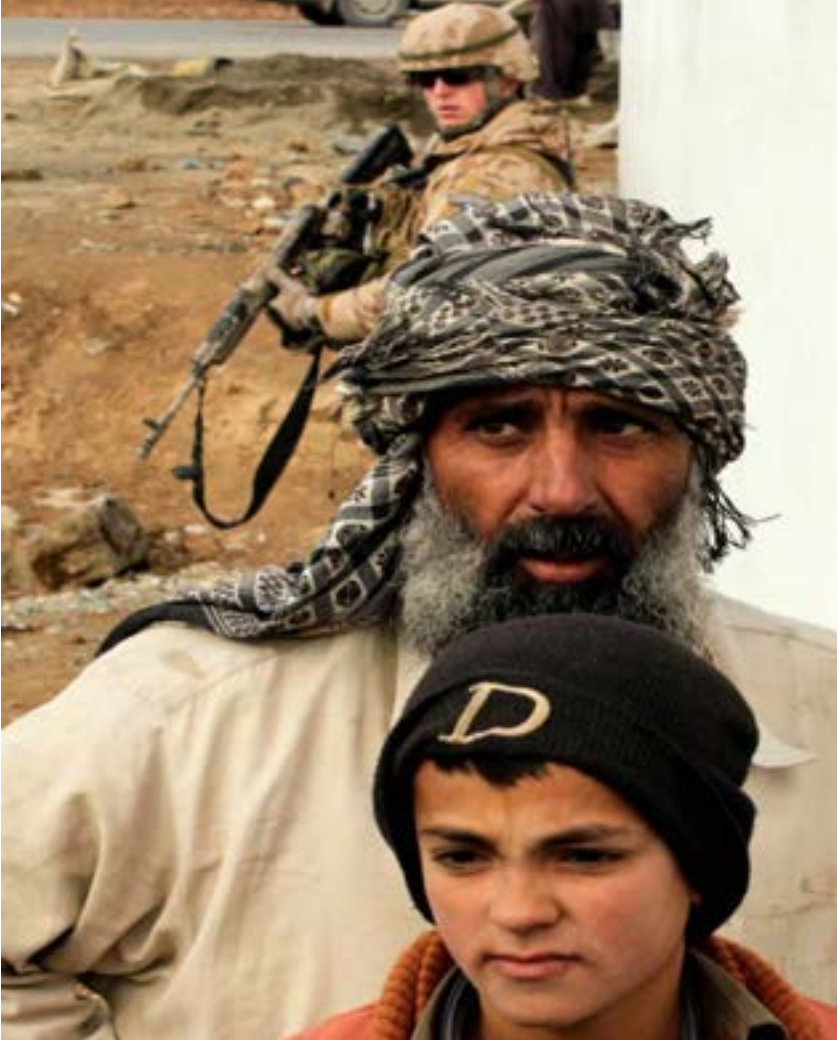
Bir yandan küresel mali krizin gelişmekte olan ülkelerde yarattığı mali ve siyasi istikrarsızlıklar, diğer yandan Afrika'nın en fakir ülkelerinde açlıktan dolayı yaşanan kitlesel ölümler bugünlerde gıda güvenliğini dünyanın en önemli siyasi gündem maddelerinden biri haline getirmiş durumda. BM, 2009 yılında Dünya Gıda Güvenliği Konferansı düzenlerken, G-20 ülkelerinin Kasım-2011 zirve toplantısının en önemli gündem maddelerinin başında temel gıda maddelerindeki fiyat artışı ve fakir ülkelerin gıda güvenliğinin sağlanmasına ilişkin alınması gereken önlemler oluşturuyor. Konu üzerinde çalışan bazı uluslararası sivil toplum kuruluşları, insanlık için kritik önem taşıyan temel gıda maddelerinin üretimi, tüketimi, stoklanması ve fiyat değişimleri konusunda küresel bir izleme sisteminin kurulmasını öneriyorlar. BM üyesi pek çok ülke ise kendi ülkelerindeki gıda güvenliği konusunda özel politikalar ve stratejiler geliştiriyor. Bazıları gıda bankaları kurarken, gıda üretimi konusunda kendi kendine yeterli olamayan diğer bazı ülkeler ise başta Afrika kıtasında olmak üzere başka ülkelerde toprak satın alarak veya kiralama yoluyla kendi halklarının gıda güvenliklerini garanti altına almaya çalışıyorlar. Zira gıda güvenliği konusu yalnızca Afrikalı aç insanları değil, tüm dünyanın barış ve güvenliğini yakından ilgilendiriyor. Bu nedenle de artık gıda ve tarımsal ürünler, devletler için stratejik önemi haiz bir konu haline gelmiştir ve 21. yüzyılın en kritik sorunlarından biri belki de gıda güvenliği konusu olacaktır.

Gıda güvenliği nedir?

BM Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) gıda güvenliğini, bütün insanlar için aktif ve

sağlıklı bir hayatın gereği olan beslenme ihtiyaçlarını ve gıda tercihlerini karşılayacak, yeterli, güvenli ve besin değeri yüksek gıdalar için fiziksel, sosyal ve ekonomik erişime sahip olmak şeklinde tanımlamaktadır. Gıda güvensizliği ise, fiziki veya ekonomik nedenlerle yeterli ve sağlıklı gıdaya erişim imkânından yoksun olmaktır. BM raporlarına göre halen dünyada her altı kişiden biri kronik açlık sorunuyla karşı karşıyadır ve yaşamakta olduğumuz küresel ekonomik kriz ise açlık sorununu giderek derinleştirmektedir.

Yapılan projeksiyonlara göre, 2050 yılına kadar dünya nüfusu yüzde 50'ye yakın bir artışla 9 milyara ulaşacaktır. Üç milyarlık yeni nüfusun gıda güvenliğinin sağlanabilmesi, gelecek 30-40 yılda tarım sektörünün geliştirilmesine bağlıdır. Nüfus yüzde elli artarken, insanların alım gücündeki artışın yaratacağı ek taleple birlikte gıda ürünleri talebinin yüzde 70 oranında artması beklenmektedir. Bu nedenle halkın refahını düşünen ülkeler için tarım ve gıda sektörü önümüzdeki dönemde en stratejik ve en karlı sektörlerden biri olacaktır. Nitekim yakın zamana kadar, sanayi ve hizmet sektörlerine göre arkaik ve verimsiz bir uğraş alanı olarak bakılan tarımsal faaliyetler ve gıda üretimi, yeniden bir ekonomik rekabet ve siyasi mücadele alanı haline gelmektedir. Gerçekten de düne kadar silah teknolojilerine, nanoteknolojiye veya bilgisayar çiplerine yatırım yapan firmalar bugün ilginç şekilde Ar-Ge çalışmalarını tarım ürünlerine yöneltmeye başlamıştır. BM yatırım raporlarına göre, gelişmekte olan ülkelerdeki tarım ve gıda üretimine yönelik yabancı sermaye

2050 yılına kadar dünya nüfusu yüzde 50'ye yakın bir artışla 9 milyara ulaşacaktır. Üç milyarlık yeni nüfusun gıda güvenliğinin sağlanabilmesi, gelecek 30-40 yılda tarım sektörünün geliştirilmesine bağlıdır. Yakın zamana kadar, sanayi ve hizmet sektörlerine göre arkaik ve verimsiz bir uğraş alanı olarak bakılan tarımsal faaliyetler ve gıda üretimi, yeniden bir ekonomik rekabet ve siyasi mücadele alanı haline gelmektedir.

akışında önemli artışlar vardır. Dünyanın önde gelen çok uluslu şirketleri Afrika, Latin Amerika ve Güneydoğu Asya ülkelerinde milyonlarca hektarlık tarım arazisi kiralarak gıda ürünlerine yatırım yapmaktadırlar. Hatta Çin, Hindistan ve Körfez ülkeleri de Pakistan, Sudan, Vietnam, Kamboçya ve Myanmar gibi ülkelerde tarım arazileri kiralarak kendi halklarının uzun dönemli gıda güvenliğinin sağlamaya çalışmaktadırlar. Herkes 21. yüzyılda ülkeler arasındaki mücadelenin enerji kaynakları üzerinde olacağını düşünürken, belki de gerçek mücadele tarıma uygun topraklar üzerinde yoğunlaşacaktır.

Açlık, küresel bir insanlık sorunudur

2011 yılının yaz aylarında Somali, Cibuti, Kenya, Uganda ve Etiyopya gibi ülkelerdeki açlık sorunlarının akut bir krize dönüşmesi ve kitlesel ölümlerle dünya gündemine giren açlık, bugün dünyada 1 milyarı aşkın insanı etkilemektedir. Aslında temel sorun, dünyada yeterince gıda üretimi yapılmaması değildir. Sorunun merkezinde küresel eşitsizlik ve paylaşım adaletsizliği yatmaktadır. Yani bir anlamda sorunun özü ekonomik değil, siyasi ve hatta ahlakidir. Zengin insanların ekmeğini ve parasını fakir halklarla paylaşmada gösterdiği duyarsızlıktır. Nitekim Somali halkının açlık sorununun çözümü için ihtiyaç duyulan 1,6 milyar doları toplayamayan dünya devletleri, her yıl 1,5 trilyon doları savaşa hazırlık için harcıyor. Oysa bu miktarın çok küçük bir kısmıyla Afrika'nın tüm açları doyurulabilir.

BM toplantılarında konu defalarca tartışılmasına ve G-8 ülkelerince açlıkla mücadele konusunda çeşitli vaatlerde bulunulmasına rağmen verilen sözler çoğu zaman kâğıt üzerinde kalıyor. 2007-2008 gıda krizi ve 2008-2009 küresel mali krizi, zaten kuraklık, çevre kirliliği veya fakirlikten dolayı kötü şartlarda yaşayan insanların durumunu daha da kötüleştiriyor. BM'nin 2000 yılında düzenlenen milenyum zirvesinde alınan kararlara göre kronik açlık şartlarında yaşayan insanların sayısının 2015 yılına kadar yarı yarıya azaltılması öngörülmüyordu. Ancak gerek 2007 küresel gıda krizi, gerekse içinden geçmekte olduğumuz küresel ekonomik kriz bu amaca ulaşmayı giderek zorlaştırıyor.

Son yıllarda açlık ve fakirliğin artışındaki sebeplerden biri de yükselen gıda fiyatlarıdır. Ne yazık ki, gıda fiyatları uluslararası piyasalarda son yıllarda inanılmaz artışlar gösterdi. İnsanların temel besin maddesini oluşturan buğday, pirinç, mısır gibi tahıl ürünlerinin fiyatları kısa sürede yüzde 200-300 artış gösterdi. Etiyopya, Mısır, Pakistan ve bazı Afrika ülkelerinde halkın gıda fiyatlarındaki artışa isyan etmesi, bu ülke hükümetlerini siyasi olarak zor durumda bıraktı. Gıda tüketiminin çok büyük çoğunluğunu ithalat yoluyla karşılayan bazı petrol zengini Körfez ülkelerinin gıda faturası ikiye katladı. Bu ülke hükümetleri zor durumda kaldı. Mısır gibi daha fakir Arap ülkelerinde ise ekmek karneyle satılmaya başladı. Bölgemizdeki yarım asırlık otoriter Arap rejimlerinin görece bu kadar kolay yıkılmalarının arkasında,

halklarına gıda güvenliği sağlamada yetersiz kalmaları yatıyor. Bizlerin yalnızca tarih kitaplarından okuduğu kuraklık ve gıda kıtlığının insanlar arasında çatışma, göç ve isyanlara neden olduğuna ilişkin hikâyelerin canlı örneklerine yeniden şahit oluyoruz. 1960'larda yaşanan ve "yeşil devrim" olarak adlandırılan tarımsal üretimdeki artışın yarattığı iyimserlik kayboldu. Bilim adamları önümüzdeki yıllarda nüfus artışının yaratacağı baskılar, iklim şartlarındaki değişimler ve kötüleşen çevresel şartlar nedeniyle insanlığın küresel gıda krizini kolayca aşamayacağı kanaatindedir. Malthus'cu karamsar kehanetler yeniden çekici hale gelmeye başladı.

Özetle, artık güvenlik denince yalnızca ülkelerin ulusal sınırlarının güvenliği anlaşılıyor. Galtung'un yıllar öncesinden vurguladığı gibi, güvenlik anlayışı hem bireyin tehditlere karşı korunmasını hem de yarınına güvenle bakmasını engelleyen gelecek endişelerinden kurtarılmasını içerir. Açlık, fakirlik ve siyasi baskı gibi insanı endişeye sevk eden faktörler, insanın maddi ve manevi varlığı için yapısal şiddet öğelerini oluşturur. Bu nedenle devletlerin görevi kendi vatandaşını hem doğrudan tehditlere karşı korumaktır, hem de açlık ve fakirlik gibi insanların onurlu bir hayat sürmesini engelleyen faktörlerle de mücadele etmektir. İşte tam da bu nedenle, insanca bir yaşam için sürdürülebilir gıda temini ve tarımsal üretim hem bir ulusal güvenlik sorunudur, hem de küresel bir insanlık sorunudur.